

Збарзька централізована бібліотечна система
Методично – бібліографічний відділ

Серія: «Реабілітовані історією»

***Вони пройшли.
Вони все подолали.***

(Спогади репресованих)

Збарж 2014

**ББК63.3(4Укр-4Тер)
В 61**

Упорядник	Т. Кульпа, завідувач методично-бібліографічного відділу центральної бібліотеки Збараської ЦБС.
Комп'ютерний набір	Л. Буряк, Г. Бондар.
Відповідальна за випуск	О. Бойко, директор Збараської ЦБС.

В 61 Вони пройшли. Вони все подолали. [Текст]: спогади репресованих / Збараська централіз. бібл. система, метод. – бібліогр. від.; упоряд.: Т. Кульпа. – Збараж: [б. в.], 2014 – 51 с.

Посібник має на меті не лише висвітлити долі маловідомих людей, повернути пам'ять про них в нашу історію, а й показати незламність українського духу наших земляків.

Адресується усім, хто не байдужий до нашої недавньої історії.

Електронну версію посібника розміщено на веб-сайті Збараської ЦБС: <http://zbarazh-library.com.ua/index.html>

ББК63.3(4Укр-4Тер)

© Збараська центральна бібліотека, 2014

Від упорядника

Збаразька земля з давніх-давен славиться не тільки доріддям колосистих ланів, а насамперед волелюбністю і нескореністю людей, які на ній живуть. І хто знає, може саме ХХ ст. принесло на нашу землю найбільше горя, страждань, крові й сліз. Саме воно породило незліченні кагорти героїв, чий імена ми тільки тепер відкриваємо у всій їхній величчї самопожертви в ім'я волі й щастя українського народу.

Піднялись пам'ятники, майже в кожному населеному пункті насипані високі могили, увічнені дубовими хрестами. Важко навіть порахувати, скільки їх уже постало в нашому багатостраждальному краї. А скільки ж то їх ще треба поставити, щоби гордість і шана освятились у серцях прийдешніх поколінь.

Спомини учасників того періоду, котрі були свідками репресій, самі їх зазнали і мужньо витримали жорстокі випробування в ув'язненні чи засланні далеко від рідного дому, а повернувшись до нього залишили для нащадків важливі та яскраві свідчення, як тоталітарна влада ламала долі простих людей, багатьох їх нищили тільки за те, що вони були патріотами рідної землі і хотіли жити на ній не за чужинськими несправедливими порядками.

В нашій області було репресовано 32 тисячі українців, у м. Збаражі – 112 чоловік, з них – 60 жінки...

Сухі цифри. Та за кожною з них чиясь одна-єдина доля, одне-єдине найдорожче життя, котре мріялось прожити на рідній землі, тут покохати, народити, і плекати діточок своїх. Не дали.

Матеріал розміщений в алфавітному порядку назв бібліотек-філій Збаразької ЦБС.

Видання буде цікавим усім, хто цікавиться історією нашого краю.

Свої зауваження, доповнення та рекомендації, щодо даної праці просимо надсилати на електронну адресу: metod.bibl.zb@rambler.ru

Пошуково-дослідницькі роботи бібліотекарів Збараської ЦБС

Записано зі слів нижче згаданих людей

С. Болязуби

Матеріал зібрала:

Горичун Г. А., бібліотекар І к.
бібліотеки-філії с. Болязуби

Решнюк Микола Миколайович

Решнюк Микола Миколайович народився 1928 р. в с. Болязуби. Освіта 4 класи. У 1945 р. поступив в м. Чортків в обласну сільськогосподарську школу на агротехнічний курс. Не закінчивши школи, пішов працювати у Вишнівцець в земельний відділ землевпорядником. Коли організували колгоспи у 1947 р. то перейшов працювати до села в колгосп ім. Шевченка обліковцем.

24 березня 1949 р. мобілізувався в армію – Саратовська обл. м. Енгельськ. Був писарем роти. Через півроку перевезений у Рязань, для проведення аеродромних робіт.

Заарештований 16 листопада 1949 року ВКР МДБ Рязанської обл., де перебував під слідством 5 місяців. Засуджений 8.04.1950 р. ВТ МВО на 25 років ВТТ.

Пробув в тюрмі загального режиму в Рязані 8 місяців після чого був перевезений у Казахстан м. Карабах на 1,5 місяця. Тоді лагерний пункт Чурбай-Нура на 1 рік.

В 1953 р. 20 лютого був вивезений в Воркуту також №40, де пробув до 19 квітня 1956 року.

1 травня 1956 року звільнений. Повернувся в родинне село де і проживає.

Реабілітований 20.05. 1994 року.

с. Великі Вікнини

Матеріал збрала:

Міганович Л. О., завідувачка
бібліотеки-філії с. В. Вікнини

Поліщук (Коляда) Домінікія Яківна

Поліщук (Коляда) Домінікія Яківна жителька с. М.Вікнини 1931 року народження.

Була пізня осінь 1947 року, а точніше 21 жовтня.

Вночі обступили кругом хати щоб не втікали, а вранці сказали, щоб вибиралися. Нас було 5 чоловік. Дозволили взяти майна тільки на одну підводу.

Вивезли за церкву на гору, тримали цілі сутки, йшов дощ і сніг, усі промокли до нитки. Зібрали дві селі Малі і Великі Вікнини на фури і везли до Пещатин на Ямпільський шлях, до Ямполя йшли пішки, їхали діти і старі.

В Ямполі тримали тиждень, тоді посадили в товарні вагони і везли три неділі. Випускали на день один раз всіх. Вагони обігрівали буржуйкою, сиділи на тлумачках один біля одного. Хто вмивав викидали з вагона в полі.

Привезли в Новосибірск. Хто доїхав загрузили на машини і везли в м. Осінники Кемеровської області. Сутки їхали на відкритих машинах в листопаді місяці.

Розгрузили і розподіляли, хто куди попаде і в конюшні, і в підвали, і в бараки. Сім'ї з нашого села попали в двоповерховий будинок, там розселили по кімнатах, по дві сім'ї, спали на тому що привезли з собою.

Хліба, хто попав в шахту, давали на душу 500 грам, а хто був на поверхні 250 грам. Молодь забрали ФЗО, вчили на мулярів-штукатурів. Так вчилися штукатурити, самі собі були за підсобників.

Коли зняли грами - почався вільний хліб. Вставали о 3 годині ночі, займали черги, давали в руки одну булку хліба,

хто дістав той мав, а хто ні, то додому йшов ні з чим. Звільнилися в 1960 році приїхали додому за свої кошти. В хаті була сільська рада, але вибралися. Дали нам корову, коня, стали жити в селі, працювати пішли в колгосп. Реабілітована в 1992 році.

Ізраїло (Ланова) Валентина Денисівна

Ізраїло (Ланова) Валентина Денисівна, жительки с. В. Вікнини 1939 року народження.

Цієї ночі я незабуду ніколи. Я і тато спали на печі, мама померла в жнива, старша сестра Марина і молодша Оля пішли ночувати до двоюрідної сестри, тому що в хаті проводився ремонт і не було де лягти.

Тато почув вночі, що хтось попід вікнами ходить, але до мене сказав, щоб я не боялася. А зранку сказали збиратися до корчми. Знайшли і сестер. Дозволили взяти з собою тільки вдягнутися, вкритися і подушку. Зігнали докупи дуже багато людей. Тітка Ганя попросила старшу сестру, щоб мене і Олю завели і сховали в дядька. Але хтось доказав і сестру дуже тяжко побили прикладами і вона призналася де сховала дівчат. Нас знайшли і привели до гурту. Тоді тітка дуже почала плакати і просити що Оля її дочка і так вона залишилась вдома. Але ж тата сестру Марину, брата Митрофана посадили на сані і повезли за село. Було дуже холодно йшов сніг і дощ.

Везли нас в товарняках, було дуже багато людей. На станції, де ставали, то нам давали воду і якусь баланду. Їхали три тижні. Привезли нас в Осінники, Кемеровської області. Було десь під 50 градусів морозу. Привезли нас в бараки, стіни були обмерзлі 5-ти сантиметровим шаром льоду. В бараках стояли нари трьох поверхові, нам випав всім 3-ій поверх. Було так холодно, що волосся примерзало до нар.

Їсти не було нічого, батько ходив жебрати до найближчого поселення. Десь недалеко від бараків знайшли

кагату замерзлої картоплі. Коли поставили буржуйку, то бульби розморожували і так їли.

Брат і сестра ходили на роботу. Брат був в шахті, а сестра записана в ФЗО. Тим хто працював давали по 200 гр. хліба, а мені і батькові, так як ми не працювали - то по 100 гр. Так промучилися до весни.

Навесні перевезли нас в селище Чорна Тайжина. Тут поселили в довгі бараки, кімнати були великі - жило по 6 сімей в одній кімнаті.

Брат працював в шахті, а сестра штукатурила. Поробив в шахті захворів, перевели на будову. Пройшло 2 роки, оженився і через півтора року помер. Тато почав працювати сторожем біля магазину і амбулаторії. Ще як жив брат, то почали будувати хату з лісу. Хату будували на два ходи. Хати не докінчили через рік помер тато. Осталися жити вдвох із сестрою. Я ходила до школи не було ні в що взутися, ні в що вдягнутися, то вдягала братову сорочку, підв'язувалася мотузочком і літом босі ходили до школи, а зимою були резинові блискучі чоботи та намотували яких онучів і так ходили. Закінчила 7 класів. Мала 16 років - пішла на шахту в котельню, працювала вантажником, грузила вугілля. Пропрацювала 1 рік на поверхні, тоді взяли мене в реєстратуру побула місяць і залишила, тому що дуже мало платили і не вистачало навіть на необхідне. Тоді пішла знову в шахту «під землею» - осланцовщицею. Пропрацювала 2 роки. Весь цей час були під наглядом коменданта.

В 1956 році приїхав старший брат Григорій з тюрми, де відбував у Воркоті 25 річний термін, але по амністії відпустили раніше. Він повернувся на Україну оженився і в тому році приїхав до нас у Сибір. Як приїхав, то сказав, що на Україні також дуже бідують люди і старша сестра поїхала за Олею. Привезла до нас, але Оля тут бути не змогла.

В 1959 році ми з сестрою Олею повертаємось на Україну. Тут і я залишилась. В Кременці набирали на зоотехніків і агрономів на навчання, я хотіла бути агрономом, але вже набрали групу, але так як я мала 7 класів, мене

зарахували на зоотехніка. Вчилася 4,5 роки. Направили на роботу в Соснівку Шумського району. Вийшла заміж, народилася нежива дитина, пішла знову на роботу в село Сатанів Кременецького району. Після народження другої дитини взяли в рідному селі обліковцем на ферму. Після народження третьої дитини стала працювати зоотехніком у селі В. Вікнини. У 2001 році перенесла інфаркт, у 2011 році в Львові зробили операцію на серці: поставили штучний клапан і судину, з цього часу постійно живу на таблетках, але не дивлячись на ніякі життєві труднощі, дякую Богові за кожен прожитий день. Реабілітовані 1992 р.

с. Вищі Луб'янки

Матеріал зібрали:

Союзянки с. В. Луб'янки.

Оформила:

Член «Союзу Українок»,
завідувачка бібліотеки - філії
с. Н. Луб'янки Тверда М. Б.

Ригель Євдокія Іванівна

Ригель Євдокія Іванівна народилася в березні 1923 року. В 1939 році вийшла заміж. Вісім років прожила зі своїм судженим. І невдовзі настали важкі дні в житті пані Євдокії.

У 1945 році, під час облоги, її, вагітну, разом з іншими, забрали в НКВД. Там тримали 3 дні, де і народився синочок, який прожив лише тиждень (причиною смерті було те, що роди приймали не спеціалісти, а енкаведисти).

Настав 1947 рік. Свято Петра і Павла. Скільки радості повинно би бути в цей святковий день. Але в сім'ю пані Євдокії, так як і в інші, воно принесло велике горе.

В той день на Рогівці було розстріляно її чоловіка Дячуна Михайла, Чепіля Івана, Гаврилюка Івана і Сулиму Марію. У Збаражі, під час впізнання загиблих, пані Євдокія не могла відказатися від свого Михайла, і вже в жовтні того ж року її переселили на 5 років на Далекий Схід.

Ще в Збаражі, у вагоні, пані Євдокія народила донечку, з якою вона проїхала три тижні до Кемеровської області, м. Осінники. Там, звичайно, їх поселили в «готель», який мав вигляд підвалу, довжиною 30 м., в якому зберігалася всяка гниль, що виділяла досить таки неприємні запахи, від яких задихалися і, навіть, помирали старші люди, діти. Зразу, після приїзду їх гонили на роботу, але через 3 дні пані Євдокію звільнили з роботи по догляду за дитиною. Минали дні, дитина хотіла молока, якого в мами не було, та й звідки йому взятися, коли пані Євдокія 2 тижні і краплі води не мала в роті, не говорячи вже про хліб. Правда, деякі домашні запаси, а також ті кошти, які взяла з собою з дому, могли рятувати дівчинку. Мати за них купувала молоко. Та тільки 7 днів, бо зять тих людей, що давали молоко, визнавши, що то бандерівка, пригрозив вбити її. Але знайшлися ще добрі люди, в яких можна було дістати молока для дитини. Там донечку похрестили.

І знову горе не минає пані Євдокію. В 5 місяців дівчинка захворіла і померла. Скільки сліз пролила мати, скільки здоров'я втратила, поки поховала своє дитятко, свою надію, своє майбутнє. Після того п. Євдокія пішла працювати, спочатку підсобником на польових роботах, потім на шахті, приймала одяг в робітників.

Пощастило п. Євдокії, комендант (німець), відпустив її додому на 18 днів, і сказав, хто її видав. Це були односельчани, працівники сільради. Пані Євдокія була україркою з великої букви. Це зумів побачити в ній начальник, єврей по національності. 13 років прожила Євдокія на чужині і в 1960 р. повернулася додому, де її чекала мати, хата, веселі і сумні спогади. Було їй тоді 38 років. Не

зазнала п. Євдокія радості в житті. Не судилося їй виховувати дітей, бавити онуків. Це розповідь про одну долю.

А їх багато...

Штокайло Ганна Григорівна

Штокайло Ганна Григорівна – член УПА з 1942 року. Була в УПА зв'язковою (мала клички «Лобода», «Леся»), перев'язувала хлопцям рани.

У 1945 році, 8 травня в селі була облава. Її вже давно запідозрили і схопили під час облави. Але в перший раз їй з приміщення школи вдалося врятуватися. Пересиділа в комині в будинку Яремишина Михайла.

2 серпня 1945 р. її другий раз заарештували і відвезли в Збараж в НКВД. 3 місяці пересиділа у Збаражі, а потім перевезли у Тернопіль. З Тернополя відправили у вагонах на Воркуту.

Працювала в шахті, де і поранила ногу. Потім працювала на цегельному заводі, на будівництві. Відбула ув'язнення 10 років, 9 місяців і 24 дні. Хотіла повернутись до себе в село, але приписати ні в 1962 році, ні в 1978 році не хотіли, тому і жила в Черкасах.

Зараз повернулася у рідне село, в рідну хату, яку колись конфіскували і доживає свої літа у рідному домі.

Мельниківська Ольга Степанівна

Мельниківська (Резнік) Ольга Степанівна була арештована 19 липня 1948 р. на 10 років за чоловіка.

«Заарештували мене в полудень, коли я жала овес. Приїхали енкаведисти і забрали мене в Збараж. Не знаю якими звірячими очима дивилися вони на мене, коли

відбирали мою трирічну донечку. Пригадую собі - у косах в мене був гребінчик, думаю кину на пам'ять своїй донечці, та нелюди розломали його на кусочки».

Тяжке горе я несла не від того, що мене забирають, а від того, що залишаю сиріткою своє дитя. Привезли мене до Збаража і поселили в камеру одиночку. Вночі кликали на слідство, щоб призналася, де чоловік і його товариші. Я мовчала. Тоді мені дверима причиняли пальці, жбурляли головою до стіни. Коли непритомніла, відливали водою і далі били. Так тривало до грудня місяця.

В грудні повезли нас в товарному поїзді без вікон у Сибір. Деякі люди не витримували, помирали, а я все трималася, бо мала в Бога надію, що вистою, бо одна думка мене не покидала – дитина.

З обмороженими ногами привезли мене в Комі – селище Інта. Там під конвоєм ходила на лісоповал, потім на лісоплав. Влітку на сінокосі доїдали комарі, а було мені тоді 25 років.

На роботу водив конвой з собаками з двох сторін, хто намагався тікати, того стріляли. Давали нам їсти гнилу рибу та капусту, замерзлі бараболі і по 300 грам хліба на день. Хто не виробляв своєї норми, той пайка не получав. Жили в лісі в бараках.

Потім мене перевезли в Печеру, там працювала їздовим, вивозила биками дерево з лісу. Влітку возила сіно. Взимку такі сильні були сніги і морози, що коням з ніздрів йшла кров. Але людина, як сталь, все перебула і при допомозі Божій вернулась додому, але не застала вже свого чоловіка Яреми, зла куля обірвала йому життя.

Звільнилася я в 1955 році. У тюрмі була 7 років і декілька місяців.

Самотіс Ганна Дмитрівна

Самотіс (Галешук) Ганна Дмитрівна народилася у 1927р. Юність її припала на важкий для України час.

Шістнадцятирічною дівчиною вступала в підпільну організацію «Юнацтво». Члени організації брали активну участь в культурному житті села, боролися проти польського гніту, за вільну Україну. Кожен, хто вступав в організацію, мав знати десять заповідей українського націоналіста.

В 1944 році в село прийшла совітська армія. Багато хлопців пішло в підпілля. Дівчата з організації «Юнацтво» носили їсти, медикаменти, були зв'язковими. Ганна була зв'язковою між Луб'янками і Доброміркою.

8 травня 1945 року в селі була облава. В хату сім'ї Галешуків прийшли 2 чоловіки з НКДБ. Сказали, щоб збиралася йти в школу. До вечора зганяли людей із села, а ввечері посадили на підводи і повезли в Збараж. В Збаражі просиділа 6 тижнів. Потім 3 місяці в Тернополі в НКДБ. 2 рази на тиждень проводили допит, приводили свідків, позвірячому били, але вона не видала нікого.

І от вирок: стаття 1-А і 11 – «Допомога бандерівцям та зрада батьківщині». За статтею 11 відправили в спецтабори на 10 років. Судив воєнний трибунал 18 липня 1945 року. Після суду вивезли до Харкова на пересилку. Звідси до Комі АРСР, посьолок.

Там Ганна пробула 3 роки. В 1949 році по спец-наряді 11 пунктом вивезли в спецтабори в Іркутську область. Жили арештовані в строгому режимі, носили номери, працювали на лісоповалі. Умови проживання надзвичайно важкі. Хоч сонце на небі було ще високо, в бараці о 12 год. уже вечір. Арештованих водили 12 км. пішки, руки за спиною. Додому писати дозволяли 1 раз в рік по-російськи. Та люди не втрачали віри. Молились Богові, співали пісні:

Сниться мені, що я на волі,
Що Україна вже вільна,
Що місто Київ її столиця
І провалилася Москва.

В 1953 році помер Сталін. Вийшла амністія. Малолітніх милувати в першу чергу. Відбувся пересуд. Після звільнення люди не мали права повертатися додому, але на малолітніх це не поширювалося: Ганна Галещук повернулася в рідне село, де і зараз проживає з чоловіком Михайлом. Виростили 2 синів, дочекались онуків. Та біль обпікає серце і сьогодні. Спогади про товаришів, про згублену по тюрмах юність, про тих, хто так і не доспівав своєї пісні, чие життя обірвалося у розквіті сил.

Сім'я Твердих

Було це 8 жовтня 1949 року. Над ранком ми почули, що хтось ходить попід хатою. Коли відкрили хату, то побачили коновців і з ними був Трохимчук. Трохимчук сказав, що нас вивозять і за 30 хв. треба зібратися. Взяти із собою можна речей до 5 ц. Коли запитали: «Чому вивозять, за що?» - то він сказав, що не знає, в районі скажуть. Але і в районі не сказали, аж на пересильному пункті в Копичинцях. Там довго ще водили на допити, заставляли підписати свою вину і винесли вирок – за підсобництво. В цей день було вивезено, крім нас ще десь коло 12 сімей. В Копичинцях нас тримали до 19 грудня. Тримали нас там в тюрмі всіх разом, де стояв і туалет. Бруд, голод, сморід, який живцем доїдав нас з малими дітьми на руках (Богданові було 2 роки, Євгенові - 6).

Везли нас цілий місяць. В вагонах не палили. На станціях довго тримали. Не було де взяти дров, щоб палити, діти замерзали. Приходилось ламати нари, палити чим можна було, щоб не замерзнути. Деякі діти помирали. Привезли нас в Хабаровський район. Там були люті морози до 50⁰. На другий день, без теплового одягу, на відкритих машинах разом з дітьми нас порозвозили по лісгоспах. Поселили нас в бараках на 6 -7 сімей, де були посередині тільки 2 кухні поверхові. В бараках світилося через стіни. Холод був такий, що картопля

під нарами замерзла. Треба було палити безперервно, а то б позамерзали зовсім.

Коли нас привезли, то повідомили начальство, що привезли бандитів, які вбивали людей (старі люди, жінки, діти). Через 3 дні погнали нас на роботу. Одягу не дали, а мороз 50⁰ і більше. Чоботи приходилось обмотувати ганчір'ям, щоб не замерзли ноги. Працювали ми на повалці лісу, жінки обрубували гілля. Були ми весь час під контролем. Два рази на місяць треба було розписуватися. Як потрібно було до лікаря, то збирали нас по кілька чоловік і везли під конвоєм, а так самовільно їхати в район не можна було.

Аж коли помер Сталін, то ми відчули трошки полегшення, можна було поїхати в район. Жили ми там до 1958 року. І тільки була амністія – ми повернулися додому. Але нам заборонили повертатися в свою область. Не хотіли приписувати. Хати не повернули, прийшлось скитатися по чужих кутках, поки збудували собі свій куток.

Гаврилюк Ярослав Васильович

Ярослав Васильович Гаврилюк побачив багато горя, багато пережив у своєму житті, про що можна говорити і говорити... Ось деякі факти з його життя, які заслуговують уваги.

Прийшовши в 1945 р. інвалідом з війни (Ленінградський фронт) п. Ярослав працював вчителем військової підготовки в сільській школі. Був у п. Ярослава брат Іван (кличка Шум), член ОУН, пізніше районний провідник. Не судилося Іванові бачити Україну вільною. 12 липня 1947 року на велике свято Петра і Павла разом зі своїми друзями він загинув – ворогові не здався – застрілився. Через 20 днів після смерті брата п. Ярославу прийшло повідомлення: з'явиться в Збараж в КДБ. Там йому потрібно було вибрати одне з двох: або зрада, або тюрма. Звичайно, п.

Ярослав не міг заплямити світлу пам'ять свого єдиного брата і вибрав - тюрма!

Два тижні «відпочинку» в Збаразькій тюрмі, 3 місяці і тиждень в Тернополі в КДБ були дуже важкими. Допити кожної ночі, били, товкли до стіни, проводили очні ставки, і знову били. Витримав все п. Ярослав, бо знав: «Цього потребує ненька Україна». З Тернополя його перевели до Львова в пересильний пункт, там гуртували і по 100 чоловік в вагонах вивозили на Ургал (біля Китайського кордону). Щодня їх перевіряли і били дубинками по плечах. По дорозі люди били один одного, душили, бандити пригрожуючи ножами, відбирали їжу. На Ургалі п. Ярослав працював 2 роки (будував табори, дороги, тунелі), після того, його, як націоналіста, переправили на Колиму. Там робота на пилорамі біля Магадану - 1 рік, потім в тайзі на руднику ім. Матросова до 1954 р. і 2 роки – шахта.

В таборах життя було нелегке, потрібно було важко працювати, щоб заробити на їжу, строго виконувати всі табірні порядки. При порушенні, людей забирали в карцер, одягали брезентову сорочку і обливали водою, після чого людину душили.

Щоб пережити все це, вижити в таких умовах, потрібно було мати велику силу волі, любов до своєї Батьківщини.

І п. Ярослав знайшов їх в собі. Свідченням є те, що він в 1956 р. повернувся на рідну Україну. Часто згадуючи те далеке минуле, вірив, що якщо б не було Магадану, Колими, Норільська... не мали б ми нашої вільної, незалежної України. І гордимось, що у нас були і є такі люди.

Наконецна Ярослава Григорівна

У ці тривожні для України дні я була зв'язковою в УПА. У 1944 р. за мною був встановлений нагляд. У травні місяці на Нижчих Луб'янках мене зловили, привели в школу.

Там вже були всі дівчата, які теж сприяли воякам УПА. Але на цей раз доля усміхнулася мені, мені вдалося якось викрутитися. Мене відпустили, але знову за мною був встановлений нагляд.

Я переховувалась в полі, де мене зловили вдруге і заарештували. Привезли до Збаража. Почалося слідство. Вели мене на слідство через чорну кімнату, де стояли голі люди. Коли я зайшла, то мені теж сказали роздягатися до сорочки. Били страшно, аж пам'ять втрачала. Я тільки про одне Бога молила, щоб допоміг мені перенести всі ці тортури, щоб дав сили, щоб я не видала інших.

Кинули мене у підвал на якусь солому. І тут бачу до мене хтось підходить. Це була моя подружка Галещук Ганя. Поплакали ми разом, а коли трохи відійшла від побоїв, то хотілося мені відомстити катам, і я почала співати щоб їх подразнити.

Пробула я в Збаражі 2 тижні, а потім відправили мене в Тернопіль. І знову допити, побої, муки.

У серпні судив мене воєнний трибунал і засудив на 10 років позбавлення волі. Відправили мене в Харків, а через 2 місяці в Кіров. Працювали в лісі. Холод і голод зморявав людей. Було дуже важко, я вже зовсім вибилася із сил, тоді мене відправили в радгосп на польові роботи. Там було легше, але не довго. Знову новий приказ: відправити в спецтабори в Караганду. Там ми будували шахти. В газетах писали, що на ударних будовах працювали комсомольці, а насправді ми, в'язні. Листи можна було писати 2 рази в рік. Ходили ми в спецодежі, на кожній був номер. Не люди, а так собі, привиди з номерами. Як не було важко, але ніколи не покидала надія про волю.

Діждалася її в 1954 році, але яка це була воля. Жили в бараках, ходили кожний реєструватися в комендатуру. Пізніше дали паспорти, але без права виїзду. Ще жили так 12 років. Потім дали можливість поїхати на Україну, але без права поселення на Західній Україні. Жили ми на Східній Україні.

Багато можна розповідати про ці страшні дні, багато пережито, багато пролито сліз, але я рада, що дожила до цього дня, коли Україна стала вільною і незалежною державою.

Москалюк Зеновій Миколайович

Свої спогади він передав у віршованій формі.

Прошли роки, знимки вже потемніли,
А на душі остався сум,
І серце з болю, мов ланці обвили
І спогад точить думку щохвилини,
Як важко збутись цих вразливих дум.
В п'ятдесят другім, ранньою весною,
Лягли в могилу жінка і дитя
Прощайте, любі доню і дружино
Чи буду ще на могилах ваших я.
Бо дуже далеко Хабаровський край.
Хіба, що думками полину
І не один українець в землі цій лежить
Лиш вітер буйненький над ними шумить
І шепче їм про Україну.
Лежать і не знають, що в нас новина
Що вільна моя Україна
Далека й чужа та для них сторона,
А близька все ж рідна країна.
Де ми народились, щасливі жили
Любили, кохали, боролись,
Де друзі мої за свободу лягли,
Де спогад і пам'ять лишились.

Пилипчук Тарас Миколайович

Мій старший брат Василь був в УПА, боровся за наш народ, за нашу Україну. Та енкаведисти всіляко намагалися перешкодити в боротьбі нашим хлопцям. Вони робили засади, облави, щоб живим зловити мого брата. 23 лютого 1943 р. брата зловили в Киданцях, туди кликали маму, щоб син сказав, що то є його мама. Але Василь не виказав мами і сказав, що такої жінки не знає. Тоді запитали маму: «Це твій син?». Мама впала непритомна на землю, там її побили і сказали, коли прийшла до себе, щоб призналася. Маму мучила думка про сина, їй так хотілося обняти його, як мліло її материнське серце, але, дивлячись в очі сину, вона розуміла: «Мовчи матусю, терпи рідна». І після довгого роздуму вона сказала: «То не мій син».

З цього часу до нас приходили і вдень і вночі. Та 27 лютого брата не стало. Вбитого привезли до Збаража і там знову кликали маму, щоб впізнала свого сина, але мама сказала, що його отут нема. З цього часу мама втратила спокій, ночами її кликав Василь. Вона вставала на коліна, біла поклони і довго молилася до Бога, щоб простив її безталанну і щоб душу сина прийняв до царства небесного. Всі роки мама жила в муках, і не лягала і не вставала, щоб не плакати.

9 жовтня 1949 року скінчилися наші турботи. Як і багатьох односельчан нас повезли в Сибір. Спочатку нас завезли до Копичинець, де тримали 7 тижнів. Годували гірше собак, гнилою капустою і лушпинням з бараболі. Від гризи нас обсіли воші, митися не було де. В цьому самому приміщенні була і «параша».

Після 7 тижнів нас погрузили в товарняк і повезли, а куди ніхто не знав, та й вже знати не хотіли. Привезли нас в Хабаровський край. Жили ми в бараках. Я працював слюсарем, а мама на різних роботах в лісі. Влітку страшно кусали комарі, то всі чекали, щоб скоріше була зима, хоч морозна, зате без епідемії. В 1956 р. ми переїхали в Кемерово

до маминої сестри. На виселенні ми були 9.5 років. Відбувши покарання, вернулися в своє рідне село. Та туга за сином не покидала мою матуся все її свідоме життя. Згорблена, посивіла, з часто втраченою свідомістю оплакувала вона свого сина Василя, і ніякі ліки не могли стерти з пам'яті біль втрати. Не вірила вона, що настане такий час, що відшукані будуть могили братів і батьків наших і ми зможемо схилити голову на їх могилах. На могилах, де похований цвіт України, сини і дочки, що віддали своє юне життя за справу народу.

Стоїть березовий хрест у їх головах, як символ невмирущої слави, схилилися кетяги калини і червоні ягідки падають донизу, як капля гарячої молоді крові і ніби кличуть: «Люди, не забудьте нас, бо ми боролися за ваше майбутнє, за долю нині незалежної неньки України!».

Смітюх Степан Теодорович

У 1950 році я працював шофером в Тернополі і жив в гуртожитку. 2 березня цього року прийшли в гуртожиток перевіряти паспорти і мене забрали і повезли в Бережани. Там я пробув 2 місяці. 24 квітня відправили в Устя-Сибірське Іркутської області. Звідти відправили на слюдяні розкопки в Бодайбо. В цьому ж році моїх батьків вивезли в Сибір. Про це я дізнався від сестри Михайлини, з якою я переписувався. В 1953 році я поїхав до батьків в Томську область. В 1959 році нам дозволили повернутися додому.

Королюк Мирон Степанович

Виселили нас 6 жовтня 1949 року разом з Пилипчуком Тарасом, Твердим Ярославом, Муликом Олегом, Чепіль Марією (Шарчихою), Москалюком Зіновієм, Вербицьким Ярославом, Чепілем Григорієм.

У Копичинцях на пересильному пункті захворів і помер від запалення легенів 4-х річний брат Тараса Пилипчука – Зіновій, то «визволителі-правдолюбці» не дозволили матері навіть похоронити його по-людськи. Мертве тіло хлопчика пролежало більш як дві доби під стіною тюрми під осіннім дощем, загорнуте в одежину, яка була в цей час під руками.

Виїхали із Копичинець 22 грудня 1949 р., а прибули на місце виселення 26 січня 1950 року. Пам'ятаю, у вагоні (товарному) під час сну зсунувся під саму стіну вагона (бо було тісно), нас їхало чоловік 60 з речами, і примерзло мені волосся на голові до залізного болта.

У 1952 році доводилось будувати нове поселення за 35 км. від основної бази. Жили ми тоді (16-20 річні хлопці) під балаганами з жердин вкритими корою з модрин, а замість стін було навішане на сучки сіно.

Не виходить з пам'яті «пральна машина», коли треба було випрати сорочку, а не було мила, то я пішов до потічка, намилив сорочку глиною, приложив каменями у воді до ранку, то на ранок сорочка була випрана, тільки довелося до обіду ходити без сорочки, чекати поки не висохне.

Жили ми там згуртовано, по-товариськи, влаштовували концерти, куди входили і українські пісні. У 1957 р. перед Міжнародним фестивалем молоді і студентів у Москві, аматори нашого селища, і ми у тому числі, побували у Читі на конкурсному концерті, де хлопці у вишитих сорочках проспівали в обласному Будинку офіцерів українські пісні: «Чорноморець-матінко», «Ой на горі, там жінці жнуть», «Ой видно село», «Дівчино, моя переяславко» і читинці довго-довго аплодували нам, дехто навіть стоячи.

Возняк Михайло Григорович

В листопаді 1948 року московська банда на чолі з чекістом Коновим напали на мою хату і арештували мене. В цей час я жив біля церкви на Резніковій хаті. В цю саму ніч арештували і мого батька, який жив на Штокайловій хаті. В цю жахливу ніч не дали попрощатися мені ні з жінкою, ні з маленькими дітьми. В цей час Богданові було 2 роки, а Лесі – 2 місяці. Тримали нас у Збаражі, а через деякий час відправили у Тернопіль. Запамятав у Збаражі жидюгу Топора, який узяв мені руки назад і зав'язав їх дротом. Надворі був уже мороз і мені на руках зробилися рани. В Тернополі нас тримали 5 місяців в тюрмі.

Одного ранку нас погрузили у так званий столипінський поїзд і перевезли у Львів на пересильний пункт. Тримали нас у Львові 6 місяців. Потім повезли на Донбас. Мені ще трохи повезло – весь, клятий, строк відбував на Україні. Працював я на будові у Донецьку, Нікитівці, Горлівці, Ворошиловграді. Ні святої неділі не було, ні вихідного, годували баландою з гнилої риби. Але Бог допоміг мені пережити ці страшні муки і повернутись до своїх рідних. Батько мій відбував свій строк в Іркутську.

Ще хочеться мені згадати, яка була радість у нас, коли помер Сталін. Нас всіх поставили в ряд лицем до Москви і сказали вшанувати пам'ять Сталіна хвилиною мовчання. Але ми всі в цей час почали цілувати і обнімати один одного з радості, бо буде амністія. Але ще більша радість у нас була, коли заарештували другого ката – Берію.

Всі свої молоді літа я відсидів у тюрмі. Батька мого реабілітували вже по смерті.

Я дуже радий, що настав цей день, коли Україна звільнилася від московської чуми. І Богу дякувати, що дочекався я вільної, незалежної України.

Слава Україні!

Яструбецька Ольга Захарівна

Яструбецька Ольга Захарівна народилася 29 серпня 1924 року в селі Козлів Козівського району Тернопільської області. Закінчила за буржуазної Польщі 7 класів і 2 класи уже після приходу руських.

Осіною 1942 року поступила в молодіжну організацію українського юнацтва. В цій організації молоді дівчата і юнаки вивчали «Декалог» (10 заповідей та молитву українця-націоналіста). Почали організовувати військово-санітарні вишки. Ольга Захарівна була ще в організації провідницею і мала кличку «Калина». По потребі брата Михайла, вона ходила на зв'язок з патріотами в навколишні села і в Тернопіль.

В 1944 році переїхала Ольга Захарівна в с. В. Луб'янки. А 22 серпня 1947 року була заарештована по статті 54-1-а «За зв'язок з бандерами». З 1947 року по 1950 рік ув'язнення перебувала в Красноярському краї. А в 1950 р. її перевезли в спецтабори в Карагандинську область на станцію Карабас.

В спецтаборі був жорстокий режим. Жили в бараках. Кожний засуджений мав свій номер. З роботи і на роботу водили під конвоєм із собаками. Ольга Захарівна мала номер 1-я-541-а. Працювала у кар'єрі по видобуванню каміння, на цегельному заводі, на сільськогосподарських роботах у полі.

В 1956 році була звільнена. Перебувала у спецтаборах 8 років 9 місяців і 17 днів.

Дутка Павло Степанович

Якось теща розчинила на хліб, а тут прийшли енкаведисти, і сказали збиратися. Хліба в хаті не було, взяли, що встигли і пішли до машини. Сусіди принесли нам хліба і сала на дорогу. Спасибі їм велике.

Попали ми з жінкою Марією і тещею Софією Яструбецькою в Томську область, Корабельний район,

селище Березівка. З нами були Ганусевичі, Шаварські, Яструбецькі. Жили в лісі в палатках. Працювали на лісоповалі. Було холодно і голодно. Бували випадки, що люди помирали з голоду. Ми виміняли на продукти все, що взяли з собою з дому.

Легше нам стало після смерті Сталіна.

Яструбецька Юлія Михайлівна

В 1951 р. сім'ю Яструбецьких було вивезено в Сибір. Спочатку 6 тижнів їх тримали у Копичинцях. Пані Юлія з 4-ма маленькими дітьми зазнала немало горя і мук. 7 років вони прожили у чужій стороні в холодних бараках. Їли те, що їм вдавалось обміняти. Повернулися додому у 1958 році.

Поврознік Ганна Семенівна

Йшов 1947 рік, травень місяць. Люди ще не оговтались від страхіть війни, а тут знову тюрми, арешти, масові вивезення із рідної землі. (Із спогадів Поврознік Ганни Семенівни).

У вільну хвилину сідає вона у колі своїх рідних, онуків і правнуків і починає розповідати про своє нелегке життя. Війна забрала в неї чоловіка і маму, вся важка робота лягла на її плечі. Працювала, як могла, доглядала сина.

І ось 23 серпня 1947 року Постановою особливої наради була засуджена за ст. 20-54-1 «а», 53-П ККУРСР на 8 років позбавлення волі. Потрапила у виправно-трудоий табір, а вдома напризволяще залишила неповнолітнього сина. Було йому тоді 9 років. Будучи далеко від рідного дому часто оплакувала його.

Працювала на різних роботах, на лісоповалі. Відбувала покарання на Далекому Сибіру.

Важко було дивитись, як вмирали, пухли люди, молоді дівчата. Жили у великих бараках, в яких розміщалося до 40 чоловік. В таких умовах важко було не тільки жити, а й дихати. Але, як часто вона згадує, ніколи не покидала думка, що все ж таки вона повернеться колись додому, що побачить ще свого сина.

Часто, як підходили релігійні свята, вони збирались всі разом, співали українських пісень.

Утримувалась під вартою вона 7 років 4 місяці і 18 днів. Не добула свого строку 6 місяців, бо помер Сталін. Була амністія і нас відпустили – згадує вона. Ми раділи, мов діти.

На підставі ст. 1 Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні від 17 квітня 1991 р.», Поврознік Ганну Семенівну було реабілітовано, і виплачено компенсацію.

Похильчук Варварка Демківна

Нас вивезли зимою в 1950 році, через брата Івана, який повернувшись з війни допомагав партизанам.

Після Йорданя мене і мого чоловіка вдруге покликали в КДБ. Там нас допитували за брата. Ми нічого не сказали і нас зразу вирішили відправити на збірний пункт. Чоловік попросив луб'янецьких людей, щоб нам привезли нашу дочку Марусю. Вона була малолітня і ми вирішили, як би там не було, хай буде дитина з нами. Добрі люди привезли дитину і нас зразу відправили до Копичинець. Там ми пробули цілий місяць. З Копичинець нас повезли в Хабаровський край, Амурську область. Прийшлося нам бути там 8 років. Потім нас реабілітували і ми повернулись додому. Тут ми зазнали поневірянь. Не було де жити. Дівчинка захворіла і померла. Ми жили в комірне, в маленькій кімнатці так, що навіть померлої дитини не було де покласти. Потім ми відкупили своє обійстя і з хліва зробили хату, в якій і живемо.

Максимович (Кальба) Ганна Григорівна

В 1945 році якраз розпочався навчальний рік. Я пішла тоді в сьомий клас. 11 жовтня раненько, коли я збиралася до школи, до хати постукали. Прийшли енкаведисти і сказали, що я арештована. Ви можете собі уявити, хто має у тому віці дітей, що пережила моя сім'я, мої найрідніші батько і мати. Привели мене до сільради, а мама прибігла за мною з плачем. Потім відвезли мене в Збараж. Почалися допити. Два тижні пробула я в Збаражі, а потім відвезли мене до Чорткова в тюрму, де слідство продовжувалося ще півтора місяця. 21 грудня 1945 року мене засудив воєнний трибунал до 5 років позбавлення волі. Після суду мене перевезли в Тернопільську тюрму, де я просиділа ще два місяці. Три роки я була в трудовій дитячій колонії у Львові. Правда, там було легше ніж в тюрмі. Але дисципліна була воєнна. Ми там вишивали, в'язали, шили.

Весною 1949 року забрали нас, групу дівчат на пересильний, а потім вивезли на Сибір, в Іркутську область. Великдень 1949 р. зустрічали в Братську. Потім завезли нас в Тайшетський район. Там я пасла воли в полі. За тиждень до кінця строку відвезли мене на пересилку в Тайшет. Там зразу оформили мене додому. Але коли настав час звільнення, я пішла в бухгалтерію, а мене зі списку було викреслено. Мені сказали, що додому мене не пустять, бо там закрита зона. Треба писати в Москву, щоб дозволили. Так мене промучили тиждень. Коли мене привезли в міліцію другий раз, там мене оформили на довічну висилку і я мала їхати на будівництво. Але на другий день мене визвав другий слідчий (того перевели на іншу роботу), сказав: «Їдьте в свою Тернопільську область». Я не повірила своїм вухам і поточилася назад. А він сказав: «Так, то правда, їдьте», а то вас зима застане. Того дня мене і ще двох жінок з Волині посадили на поїзд і ми поїхали.

Багато прийшлося пережити за тих 5 років. Пропали найкращі юнацькі роки, коли можна було здобути вищу

освіту, добитись в житті якоїсь мети. І за це ніхто не зможе заплатити.

Пилипчук Михайлина Петрівна

В червні 1945 року була облава в селі і мене забрали з сином Богданом у читальню. Незадовго привели побитого, катованого мого чоловіка Павла. Спочатку не призналась хто я, а потім, як побачила чоловіка, промовила до сина: «Синочку, дорогенький ми вже не побачимо батька»... І пригорнувши сина до грудей підійшла до обкровавленого чоловіка.

Дитину я віддала родичам, а самої вже не пустили. Спочатку допити проводили в Збаражі, а потім відправили в Тернопіль. Слідство тривало 8 місяців. Засудили мене і чоловіка на 10 років. Була я в Комі, а чоловік у Свердловську. Від чоловіка я отримала 1 лист. Писав він, що у важкому стані, харкає кров'ю. До року чоловік помер у тюрмі.

У Комі я працювала в колгоспі: грущиком, на сінокосі, свинаркою, возила воду в теплиці.

Пригадується один випадок – возила я воду на електростанцію, освічувала табір. Була зима, сильний мороз. З ополонки брала воду відром і наливала в бочку. Бочка висока і вода лилася по одягу, все обмерзло. «Нащо ти мене на світ народила, мамо» - думала я, плачучи. Хотіла скочити в ополонку, а тут ніби щось шепнуло: «Дитину маєш...» Кінь вирвався і пішов на конюшню, а я, ледве жива, плачучи йшла за ним. Дядя Коля, який працював на конюшні пошкодував мене і відправив в зону, а сам поїхав по воду. В бараці днювальна скидала з мене валянки, які примерзли до ніг, та одяг.

Довгими і важкими були 10 років заслання. Постійно мріяла про зустріч з сином, своєю рідною Україною, ріднею.

Великою радістю наповнилося серце, коли ступила на рідну землю. Не впізнав мене син, але коли йому сказали, що перед ним мати, міцно обняв мене і заплакав від радості.

Пам'ятаю, що вночі притулився син до руки і міцно цілує її, а в мене покотилися сльози. Сльози радості.

Перчишин Ярослав Андрійович

Перчишин Ярослав Андрійович 1932 р. народження. Перше завдання від українських повстанців отримав в 1943 р. Була німецька окупація. В селі стояли «фольксдойчери». Провідник ОУН, псевдонім «Клим», ніби попросив: «Чи не зміг би ти пошукати в куферках свого постояльця за револьвером». Я завдання виконав. І з цього часу співпрацював з підпільниками цілком таємно. В 1949 р. поступив в «Юнацтво». В 1951 поступив в організацію. В 1964 р. арештували. В 1965 засудили на десять років строгого режиму. Везли через Київську, Харківську, Воронежську, Мічурінську, Рязьську, Розаївську, Пензівську та Потьмівську тюрми. Від Рязьської тюрми везли в наручниках тому, що з цього табору, коли мене везли, двоє українців втекли. Це Антон Олійник, провідник «Юнацтва» з Волині і Роман Семенюк. Через три місяці їх на Волині зловили. Олійника розстріляли... Антон Олійник започаткував свободу слова в таборах.

До 1969 р., місяця червня, я відбував термін в Яваському таборі № 11, в один час нас було коло трьох тисяч. В 1969 нас розвезли по трьох таборах: 17, 3 і 19. Я попав у 19 табір дубрав-пачу. В 1971 р. – перший протест – голодовка проти сваволі нач-адміністрації.

У 1972 р. – етап на Урал. В цьому році почалися арешти на Україні. Пересадили масу інтелігенції, так звані «шестидесятники». Радянські «гуманісти» вирішили нас подушити спекою. Був місяць липень – вночі везуть, а вдень ставлять вагони в тупік, залізні вагони нагріваються до 60

градусів, сухий пайок, хліб та оселедці... води не давали, в купе 16 в'язнів, дихати нічим, ми стояли по кістки в поту і варились. І тоді підтвердилась аксіома: Комуністи і фашисти – рідні брати, їхня ідея повинна умертвитись...

Мене завезли на 35-й табір ст. Всесвятська, селище Центральне. Був ще 36-й табір. Нас всіх було 400 чоловік. З Уральських таборів була розхитана комуністична імперія зла...

Кучма Ольга Андріївна

22 травня 1941 року прийшли москалі і сказали, щоб ми збиралися. Ми питали: «Чого?», а вони казали: «Самі знаєте». Нас посадили в машину і повезли до Збаража. В Збаражі посадили в Столипінські вагони – товарняки і везли нас аж до Челябінська.

В вагонах годували дуже погано. Приїхали до Тюмені. Тут помістили нас в клубі. Було нас 1888 чоловік. Ми пробули там 4 доби. Потім повезли нас до Вагайського району. Везли баржою, водою. В 1942 р. 2 травня повезли нас в посёлок Нибу по річці Об. Там дали нам роботу – ловити рибу, обробляти її. Рибу їсти не можна було, бо за 1 рибу – один рік тюрми.

Там ми пробули 7 років. Звідти втекли 20 січня 1948 року. Вернулись додому, прожили рік. А 23 січня 1949 року мене арештували. Батьки покинули хату і стали ховатися, бо знов могли вивезти. Мене завезли в Збараж, а потім в Тернопіль. На допитах били, стукали головою до стін. Тернопільський обласний суд присудив мені 10 років. І повезли мене в Карагандинську область. В тюрмі була 6.5 років. Звільнилася 28 квітня 1955 року.

Мулик Роман Тарасович

***Пройшли роки і ніби бачу
Це все у сні.
Що пережив торттури, каторгу
Не віриться мені.***

8 березня 1949 року коновці арештували мене. Просидівши кілька днів в КПЗ, мене відправили в Тернопіль в КДБ, там просидів до суду. Засудили мене на 25 років. Відправили етапом у Львів, а звідти в Сов. Тавань - Морський порт. Везли політв'язнів товарним поїздом цілий місяць. В Сов. Тавані нас зустріли батовики. Це були злодії. Прийняли нас, як бандитів. 20 жовтня відправили нас на Колиму. 1 листопада ми попали в Магадан. Робота була на золотих розкопках та рудниках під землею. Ніхто з нами не рахувався. Голод і холод з організму витискав все. Морози були до 50⁰ і більше, одягали погано. Я сам собі не вірю, що я зміг це все пережити і повернутись в своє рідне село.

с. Залісці

Матеріал збрала:

Подганюк Л. С., бібліотекар І к.
бібліотеки-філії с. Кинахівці.

Палій Хивонія Миронівна ***(1921 р. н.)***

Мій чоловік, Василь Харитонович Палій, 1917 року народження, служив в Польській армії. Після повернення проживав на території села. В лютому 1951 р. заарештований за антирадянську пропаганду і був засуджений

Тернопільським облсудом на 10 років тюрми. Звільнений був у 1956 році.

Чоловіка заарештували в лютому. Мене з двома діточками Галиною (1948 р. н.) і Ксенією (1950 р. н.) – 8 квітня, і вивезли в Іркутську обл., м. Ангорськ. Було це після Благовіщення. Вночі приїхали машиною люди у військовій формі і наказали – збиратися. Дозволили взяти одну подушку і одягу деяку, для себе і для дітей. Ранком привезли у Кременець на станцію, куди позвозили людей з усіх сіл. Нас посадили усіх на товарняк і повезли на Сибір. Їхали довго, біля двох неділь. В поїзді було дуже тісно, посередині стояла буржуйка, в ній палили і так всі обігрівалися. Сиділи, лежали на голих дошках. Дівчатка мої лежали на подушці, можливо вона допомогла їм вижити. Дітям давали печиво і чай, а дорослим на станціях - давали воду і гнилу капусту.

Приїхали ми на місце поселення. Там стояли великі бараки-юрти, в яких жили тюремщики. Тюремщиків вивезли, а нас поселили на їх місце. Жило нас біля 20 чоловік в кожному. Холод, голод, маленькі діти. Мені зараз страшно все це згадувати. Я пішла зразу до начальника, розплакалася і кажу: «Що ж я маю робити з діточками – не маю нічого ні їсти, ні грошей, ні одяжини». Начальник пожалів мене і відправив варити їсти фезеушникам. Варила їсти і разом годувала своїх дітей. Люди їздили в колгоспи заробляти, а в мене маленькі діти, я не мала можливості. Сама ходила на роботу, а дітей лишала по чужих людях. В дітей був рахіт – тоненькі ноги і великий живіт. А молоко там привозили морожене, на патики, рибу ловили і так виживали, хто як міг. Кожного тижня потрібно було реєструватися, щоб ніхто не втік. Через декілька років звільнився чоловік і приїхав до мене. Він пішов працювати на лісосплав. Нам виділили одну кімнатку в будинку і пробули ми там до повернення на Україну. За ці роки там побудували школи, жилі будинки, заводи. Діти ходили в дитячий садочок, а я пішла працювати на лісозавод. Там і позбулася на руці пальця. Працювали позмінно з чоловіком. Морози там були страшні – 45⁰-50⁰. Всі

ходили одягнуті в куфайки, валянки і ватяні штани. Літніх днів було мало, все холод і холод. Ліси непрохідні, вовки вили. Ліс валили, сплавляли, а на цьому місці будували будинки. Воду пили з річки Ангори, яка текла зовсім близько. Часто були повені. Жити було дуже важко, але люди підтримували одне одного, вірили в краще, в Бога. На Великдень їздили святити паску в Іркутськ. А хто не мав можливості їхати, то передавали сусідам.

Після виходу Указу, повернулися додому. Батьки вже померли, хата валилася. Ще довго бідували, поки не побудувалися. Мені вже 90 років, чоловік помер, живу з дочкою Галиною, але не можу стерти з пам'яті те, що пережила.

с. Коханівка

Матеріал зібрала:

Крисько М. В., бібліотекар І к.
бібліотеки-філії с. Коханівка.

Літвін Михайло Федорович

(1934 р. н. с. Діброва)

В 1945 році батька заарештували енкаведисти за зв'язок з УПА. Помер 1946 р. у ВТТ в м. Кунгур, Пермської обл. (РФ).

21 жовтня 1947 р. в 6 годин ранку прийшли енкаведисти і сказали збиратися на Сибір. Мати – Літвін Параскева Порферівна (1911 р. н.), брат – Леонід (8 р.) і я, Михайло – 13 р. Забрали на фіру і завезли в Збараж, де погрузили в вагони.

З дому набрали продуктів на дорогу. На другий день, рано в метушні почали перегружати в другий вагон, щоб не взяти з собою продуктів. Вспіли взяти тільки сушенню і на тій

сушені вижили. Їхали десь місяць і три дні. Через кожних п'ять днів випускали на двір, щоб могли походити. В вагоні прорубали отвір і туди ходили вправлятися. Доїхали до Кемерівської обл., м. Осінники. Рано вигрузили і завели в підвал 5-ти поверхового будинку. Там були пороблені нари для нас, було тепло, бо йшла теплотраса для будинку. Зразу погнали в баню і почали обробляти дустом від вошей, бо їх стільки було, що аж сипалися самі з голови, коли згинався. Хто був дорослий – гонили на роботу в шахти. Виписали пайки на хліб, більше ніяких продуктів не давали. Дітям – 200 гр., а робочим по 500 гр. в сутки.

Мати робила в шахті, але на поверхні, де вагонетки гонили. А ми вставали в 4 годин ранку по хліб, ба давали тільки вночі, коли привозили. Було дуже холодно – 45-47⁰С.

В січні 1948 р. матір забили на елеваторі і там так і поховали. Допомогли з похоронами дві жінки з с. Решнівка. Нас хотіли забирати в приют. Мене викликали кілька раз, оскільки я був старанний, але я не дав згоди. Всі пожитки, які мали: одяг, ковдру продали, щоб купити їсти.

Коли побачили, що не вмовлять в приют, то запитали хто ще в дома. Вдома була баба ще жива. Написали її листа. Приїхала баба із сусідом і забрали нас додому.

с. КРИВЧИКИ

Матеріал зібрала:

Кавінська В. Є., бібліотекар І к.
бібліотеки-філії с. Кривчики.

Вітюк Віра Василівна **(1923 р. н. с. Кривчики)**

Важко жилося людям у повоєнні роки, а особливо тим, хто боровся проти більшовицької окупації, був справжнім

патріотом своєї держави. Такими були подружжя Вітюків – Прокіп Лаврентійович (1922 р. н.) та його дружина Віра.

Ще юнаком Прокіп потрапив у німецький полон, у якому провів три роки, після повернення в Україну у 1946 році одружився з односельчанкою Вірою. Молода сім'я мала багато землі, утримувала худобу та коні, велику на той час хату, і це стало причиною прискіпувань тодішньої влади. Крім того, подружжя було симпатиками УПА, що вела свою діяльність на території села – допомагали їм харчами, одягом, переховували поранених. Місцева рада не вибачала таких «злочинів». На сім'ю хтось із місцевих донесли, і це стало причиною арешту, потім був суд. У 1950 році, 19 серпня сім'ю разом із маленькою донечкою Марією (1947 р. н.) і матір'ю Віри, Цимбровською Євдокією, вивезли на спец поселення у Красноярський край. Вирок – 8 років без права на повернення.

Як розповідає бабуса Віра, умови проживання та харчування були жахливими. Мороз у зимові місяці сягав 60 градусів, а бараки були дерев'яними, просвічували наскрізь. Вода замерзала, примерзало волосся до подушок, і в такий нестерпний холод треба було ще й працювати. Прокіп ходив на лісоповал, Віра обрубувала гілки. Бабуса Євдокія в цей час доглядала Марійку. У 1953 році у них народився ще один син Микола, який помер 1985 році від хвороби.

Родина писала до Москви численні скарги, просьби про помилування, але вони або ігнорувалися, або не потрапляли по адресу. Лише під час «хрущовської відлиги» їм прийшов дозвіл на звільнення. Доводилося тяжко працювати, платили мізер, із платні вираховували на продукти. Хліб був переважно вівсяний, від нього постійно болів шлунок. Усіх виселених суворо контролювали – зранку і ввечері потрібно було відмічатися, як у зоні. Начальство погано ставилося до українців, всіляко їх притісняло, називали «хохлами» і «бандерами».

Баба Віра пригадує, що річка, на якій стояло поселення, називалася Манна, була широка і глибока, по ній сплавляли спиляний ліс. Ця річка впадала в Єнісей.

Висилка закінчилася у лютому 1959 року – сім'я з великими труднощами нарешті повернулася в рідне село. За роки відсутності хата ще збереглася, але майна не було ніякого – люди все розібрали, худобу забрали до колгоспу. У одній половині жив квартирант, у хаті якого зробили школу, а в іншій він тримав зерно та інвентар. Проїшло чимало часу, поки їм дозволили поселитися у своєму житлі.

Довелося починати все з нуля, з часом збудували нову хату (зараз бабуся Віра в ній і живе), підростали і навчалися діти, вийшла заміж дочка Марія. Життя потрохи налагодилося. Зараз Вірі Вітюк уже 90 років, у неї є онуки і правнуки, вона цілком задоволена життям, дочка живе по сусідству і допомагає старенькій по господарству. Хвороби і вік дають про себе знати, та у її пам'яті на все життя залишилися роки холоду, голоду та жорстокості, які вона з родиною провела у далекому Красноярському краї.

С. ЛОЗІ

Матеріал зібрала:

Косяк А.Д., бібліотекар І к.
бібліотеки-філії с. Лози.

Собко Єлизавета Дмитрівна

18 серпня 1950 року під ранок, жительку с. Лози, Собко Єлизавету Дмитрівну, 1929 р. н. разом зі сім'єю, забрали на Сибір за те, що її чоловік, Собко Володимир Петрович, був воїном УПА.

Був ранок, коли до хати вірвалися НКВДисти, сказали збиратися в дорогу. Речі взяли тільки необхідні (одяг).

Посадили на віз і повезли до Вишнівця, з Вишнівця в Бережани, де вони перебували один місяць в тюрмі. Тоді з Бережан повезли в Красноярський край Партизанський район с. Каї.

Собка Володимира Петровича посадили в тюрму на 25 років, з яких він просидів 8 років і попав під амністію. З дружиною і сином не бачився більше.

Сім'ю вивезли в Сибір на довічне поселення. Там дали дерев'яний будинок. Кожен день приходив участковий відмічати.

P.S. З України на Сибір їхали довго (від серпня до січня). Роботу дали важку – обрубувати дерева. До місця роботи відстань була 30 км. Треба було йти пішки. Морози сильні, бувало до 50 градусів. Щоб кожен день не ходити, то жили в бараці тиждень, а на неділю йшли додому. В бараці було холодно, пічка одна на всіх. Коли йшли на неділю додому, то по дорозі одяг замерзав.

Після смерті Сталіна вийшов указ, що можна повернутись додому, але їм можна було їхати куди завгодно, крім Західної України. Вони переїхали на Схід України, а сестра Єлизавети – Раїса – в Крим.

В 1970 році сестру Єлизавети – Раю реабілітували, а Єлизавета померла.

Раї вернули компенсацію в сумі 200 гривень, за які вона купила килим під ноги.

P.S. Всю господарку розібрали і побудували з неї пошту у смт. Вишнівець. Корову забрали в колгосп. Ніхто цього не повернув.

Спогадами поділилася сестра Єлизавети – Раїса, яка зараз проживає в Криму.

Левенець Віра Іванівна

В 1941 році з села Лози вивезли на Сибір Левенець Віру Іванівну 1925 р. н.

Була весна 1941 року. Віра, якій було 16 років, була вдома. Прийшли НКВДисти, стали питати, як звати, прізвище, а Віра знала, що її будуть шукати, бо брат рідний пішов в армію УПА, «добрі» люди доклали, що вона його сестра. Думала збрехати і все мине, сказала чуже прізвище, але де там, ті вже все добре знали. Стали бити, пішла з носа кров і вона все розказала. Віра була з сім'ї, в якій боролися за Україну, вечорами співали українських пісень, а на той час не можна було, бо вважали ворогом народу. А ще сім'я була багатшою, батько мав багато землі.

Посадили Віру на віз в одному платті і везли до Вишнівця. По дорозі спинив дід Митрофан, став питати куди везуть бідну дитину, став просити, чи можна щось їй дати з собою і ті дозволили. Баба винесла хромові чоботи, хустку і куфайку.

Завезли в тюрму у Козятин. Чоловік сестри привозив хліб в тюрму, щоб не вмерла з голоду, бо їсти давали небагато. Потім привезли в тюрму до Львова. Зі Львова везли товарним поїздом до Краснодару. Везли довго, бо катували по тюрмах. Віра мала гарне дуже довге волосся, яке хотіли не раз обрізати, щоб не завелися воші, але не обрізали.

В поїзді їхали люди з сусідніх сіл - Снігурівки і Манева. Чужі люди ділилися з Вірою їжею, накривали теплим одягом. Допомогали один одному.

В Красноярськ приїхали аж пізно осінню. Робили роз приділення, закрили в камері з дівчиною. Віра мала на шії золотий ланцюжок з медальйоном сердечко, яке відривалося, і сережки, то в тюрмі їх зірвали і забрали. В тюрмі їсти не давали, було холодно. Там їй сказали адрес батьків Віриних, яких також вивезли, але збрехали район.

В тюрмі Віра захворіла, дістала двобічне запалення легень, аж зчорніла. Її привезли в лікарню, де вона пролежала

2 місяці. Там і дізналася правильний адрес батьків. Там вони жили до 1945 року, а потім втікали додому. Спали на вокзалі, злодії покрали в них одяг, хустки, бо думали, що там є гроші.

Коли приїхали додому, то довго не побули, їх знов відправили на Сибір.

Було дуже важко, робили в лісі, обрубували дерева. Одного разу Віру ледве не забило дерево. Мати ходила доїти корів і так виживали, бо картопля не родила, їсти не було, видавали по кусочку хліба і той треба було загортати в хустинку щоб поки донести додому не замерз. Морози там сильні до 40 градусів. Тайга, ліс.

Потім робили на цегельні, тачками возили сиру цеглу. Для жінок це дуже важка робота.

Ще робила на валянках: качала валянки, аж рук не чула.

Через пару років побудували свою хату, але відмічатися ходили регулярно у відділ міліції. За ними там спостерігали. Жили під наглядом.

Пізніше Віра навчилася шити. Працювала в артілі, шила теплі піджаки, міліцейську форму. Життя покращувалося. Вийшла заміж за Макоїду Григорія Івановича, який також був вивезений з села Горщеки Кременецького району. В них народилася в 1958 році дочка Люба.

Там в Красноярському краї, Партизанському районі, село Партизанське молода сім'я побудувала хату і жили добре, щасливо, але туга за рідною домівкою не покидала. В 1961 році повернулися у рідне село Лози.

Коли повернулися, то було велике розчарування, бо господарка їхня була розібрана. Залишилася хата в якій все покрали і хлів напіврозвалений. Все розібрали керівники і віддали в колгосп.

Довелося знову відбудовувати і обживати заново.

Спогадами поділилася Віра Іванівна, яка проживає в с. Лози і її дочка Люба.

Матеріал збрала:

Бас Г. Я., бібліотекар І к.
бібліотеки-філії с. М. Вікнини.

Гортаючи сторінки-скрижалі книги-пам'яті «Реабілітовані історією», погляд спиняється на іменах знайомих мені людей, простих селян, які в пору лихоліть були звитяжцями духу нашого народу. Чомусь роки минають швидко, і все менше лишається живих – цих в'язнів совісті на українській землі, - відходять понівечені болем тіла за межу, вічність забирає їх зболені душі.

А в тих, хто лишився живий, прошу (ім це дуже тяжко і боляче) згадати минуле. Може чомусь навчать нас їх спогади, тих, хто живе зараз поруч з нами, в селі, в країні...

Самограй (Бас) Олена Никифорівна

Олена Никифорівна – народилась 21 травня 1929 року в селі М. Вікнини (хутір Ліски – південно-східна сторона села), освіта – 8 класів. Була однією дочкою у батьків. Батько Никифор Григорович (фото 1), мати Ксенія Григорівна.

Прийшла я до оселі тітки Лени після Водохреща. Проживає вона після смерті зятя і дочки з двома онуками: Женею і Колею. Сумні очі жінки враз повеселішали, - каже: «Хвала богу, що навідалась до мене». Вразила мене своїм оптимізмом: «Все в мене добре. Хліб на столі. В хаті тепло, гріх нарікати».

Прочу розповісти про минуле...
«Я все розкажу, боятись нічого – то є моє життя». У нас в Ліску було дуже гарно. Внизу чисте джерело і ліс. Дуже великі гарні дерева. Мама розказували, що колись, люди садили ліс для громадських потреб (а в роки німецької

окупації ліс вирізували – боялись, що німці заберуть). В долині, як іти до лісу був вакант (галявина). На ньому під час німецької окупації збиралась молодь, в більшості грамотні дівчата і хлопці. А я сиділа і спостерігала, бо була ще малою (13 років, 1942 р.). Всі патріотично настроєні збирались на «муштру» (навчання користуватись зброєю). Муштру вів Микита Князів (Поліщук) – рідний дядько Юхима Поліщука. Старші дівчата Сянька Казновецька, Фанаська Гоюк гонили мене. Вони попереджали Микиту, що я мала і можу всіх продати. Микита спинив їх, бо ми з ним були родичами. Пізніше стали мені довіряти – посилали з грипсами (письмове повідомлення). Одного разу ледве не загинула, це була середина літа 1943 року. Йшла я польовою дорогою до Передмирки (Лановецький р-н), і раптом на видноколі, бачу їде сім фір з людьми, в напрямку з Передмирки в Борщівку (ці села Лановецького р-ну межують з с. М. Вікнини). Підводи з людьми спинились і стали по мені стріляти – я впала. Стріляли, стріляли – не пам'ятаю в страху скільки пролежала. Відійшовши від переляку, ворухнулась – нічого мене не болить. Не сподобала мене тоді смерть. Не поранили навіть, слава Богу, - пішла своєю дорогою наприлюдки, оглядаючись – уже обережно. Це були ковпаківці.

Пізніше прийшла до нас звістка, що був тяжкий бій, десь під Почаєвом, наші хлопці разом з ковпаківцями боронились від німців. Через добу привезли на наш хутір (було тут три хати) 24 поранених, порозселяли по 8 чоловік в кожную оселю. В нас вдома було 8 повстанців поранених, зболілих, голодних. Постійно приходив лікар. Санітарками були Ксеня Руська і Гантошка Гоюк, Неоніла Давидова. Потім дохтор довірив мені доглядати своїх поранених. Весною 1944 року німців погнали – і стали копати криївки, куди перейшли поранені. Не було що їсти, і от послали нашого тата до млина (на річці с. М. Вікнини), до мельника Бориса Ліберного. Хто з поранених видужав ішов добиратися до своїх. Після нового 1949 року, на саму коляду, приходять з облавою група солдатів і коли вони уже виходили, один з

солдатів припинившись тихо сказав мені: «Дівчино, тікай, вони мають прийти. Хтось за щось вас видав». Я йому тоді відповіла: «А куди мені йти? Нікуди я не піду». Він з сумом подивився і ще сказав: «Тікай, жалко тебе».

Дочекавшись вечора я пішла в криївку, повідомила що по мене мають прийти і просила всіх тікати, казала їм: «А що як стануть мене добре бити і я не стримаюсь і видам вас всіх». А на Водохреще прийшли по мене. Цілий рік була під слідством у Дедеркальській тюрмі (Шумський р-н). Як там знущались з наших дівчат і жінок – не треба тобі того знати, дитино. Мені тоді здавалось, що я уже в пеклі. Потім перевели у Кременецьку тюрму. Багато помирало в камері, майже щоранку виносили померлих. Чим могли допомагали одна одній жінки, а найбільше добрим словом вселяли надію, покладаючись на Бога «Без надії сподіватись». Тато ще раз приносив мені передачу в Кременець. Пізніше з мамою їх заарештували. Сиділи вони під слідством аж до весни, потім засудили на 25 років. Лишилась вдома тільки одна бабуся. Всіх засудили, а нашу не бідну господарку забрали до колгоспу. Потім ще, через багато років, я впізнавала «збрую» на колгоспних конях і молотарку, хустки мами і одяг на чужих людях.

Засудили мене 27 лютого 1950 року на 10 років, як малолітню. І відправили в далекий Сибір – місто Інту, на березі річки Лена. Північне сяйво дуже мене здивувало – таке гарне видовище.

І я ще розкажу, як їхали в вагонах, як худоба. То ж зима була, а їхали в Сибір. Тулились в товарняках одна до одної, хто сидів на краях часто замерзав – викидали дорогою прямо на ходу поїзда. У мене коси були, раз попримерзали до стіни вагона – обрізали їх мені при самій «рипиці» (при самій голові). Дорогою давали сухарі їсти, за воду був сніг. На зупинках на наші вагони нападали «блатні» (криміналісти), їх спеціально дражнили на нас «політичних».

Мене не зачіпали, бо я була дуже маленька і від морозу вся червона в прищах. А до однієї, дуже гарної дівчини, по-

панському вдягнутої, причепились: познущались у нас на очах, прибили і викинули з вагона. Вона дорогою дуже гарно співала нам...

Розкажу про місто Інту – перше місце мого заслання. Поселили нас в землянках (там земля глибоко промерзає, не було навіть мишей). Літо там коротке, а потім, вічні полярні ночі. Робота у нас була – з розмитих берегів Лени – робили це по снігу, косили сіно. Мені дали сани і коня, бо я сільська вміла управлятися. (фото 2). Отаке-то було моє життя в 16 років. Робили тяжко, але були молоді, а от старші жінки ледь держались. Були весь час під конвоем, збиратись гуртом і говорити нам заборонялось. А от уже в землянці – нас було 17 жінок і дівчат (фото 3) могли поговорити і то боячись. Недалеко від нас було друге поселення «політичних». Я просила дівчину, що їздила туди в пральню, розпитати чи не має там моїх батьків. Вона принесла добру звістку – тато мій працює там в пральні. На другий раз ми, ризикуючи, помінялись з тією дівчиною і я побачилась з батьком. Як то було, не можу передати, ми й слова не сказали одне одному, все плакали. Конвоїри розігнали нас. Тато встигли мені гукнути: «Бережи себе!».

Потім мене відправили в Фіон – друге поселення. Возити сіно уже не пускали, бо там був тато. Мене забрали на цегельню. Зона була огорожена дерев'яним частоколом. Кирками довбали мерзлу глину. Не виробиш норми – їсти не дадуть. А що їли? Баланда – холодна юшка, в якій плавають зелені помідори, огірки і де-не-де редька кружальцями.

«Блатні» (криміналісти) на роботу не ходили, усе грали в карти. Всі плани виконували «політичні». Запримітять дівчину і мусить, коли скажуть до них іти. І так кожен день у них був заказ.

Одного разу в Фіон привезли дуже гарну дівчину. Одна старша жінка спала біля пічки, бо хворіла – її жаліли. А дівчина приїхала промерзла, простужена і бабуся через пару днів положила її на своє місце. Не згодилась ця дівчина іти на

заказ і вночі (стомлені всі, не чули) вбили бабусю, що поміняла своє тепле місце, жаліючи дівчинку.

І от в 1953 році помер Сталін. Після того прийшов приказ відділити на засланні «блатних» від «політичних».

Стали вивозити додому з 1956 року – ми були вже вільні поселенці. Хто мав родину на Україні – висилали гроші, купляли хліб – це була найбільша розкіш.

На поселенні я здружилась з старшою жінкою з Сімферополя – Валерією Миколаївною. Вона полюбила мене, як рідну і я дуже прив'язалась до неї. Її відпускали додому, але вона не їхала, бо дочка відказалась від неї «предательниці». Ця жінка працювала в якійсь конторі і коли депортували татарів, прихистила в селі, в батьківській хаті, сім'ю подруги.

Просила все мене Валерія Миколаївна: «Приедеш додому, если нет родни – возвращайся назад – будем жить вместе. Я матерью тебе буду». (фото 4. Валерія Миколаївна сидить в центрі, я стою перша з права).

Ось після Благовіщення 18.04.1956 року звільнили мене. Але зразу я не поїхала, бо нас трьох дівчат садили в вагон з «блатними». Потім нас дали в другий вагон, як прислугу – носили продукти, там на складі так і спали.

Так ми приїхали в Кемеровську область. Дівчат десь забрали, а мене послали у вагон до тих, хто сидів 25 років. Пробыли ми там до літа. Потім перевезли в Угліч Кемеровської обл., потім в Москву. Вийшла я в Москві на станції – йду – не знаю куди, як сон, а перед мною - тато (ми їхали в одному поїзді). Тато ідуть з якимось чоловіками. Я чи то з радості, чи то привикла до конспірації – кинулась до них і заговорила російською мовою. Потім так стидно було.

Доїхали до Вишнівця. Тато був хворий - не зміг іти пішки додому – лишився в свого друга Степана Філика ночувати (разом у засланні були). А я пішла пішки. Не йшла, а летіла, землі під собою не чула. Я й землю цілувала і листя на деревах, з квітками говорила і до сонця, сміялась.

Отямлюючись від радості, просила Бога, щоб не збожеволіти від щастя.

Мама була уже вдома – жили з бабусею у свого зятя Матвія. Нашого обійстя не було все розібрали. Тата привіз Матвій також у свою сім'ю. І от прийшли три людини у чужу сім'ю. Через тиждень приїхав вербовщик на роботу в Кіровоградську область. Я поїхала на заробітки.

Там я зустріла свого чоловіка Ананія Самогряя. Він родом з Діброви Збараського району. Вернулись додому, будувались, робота в колгоспі, як не було, але на волі.

Так сталось – живу, поховала чоловіка, зятя, дочку – на те Божа воля. Син живе в Тернополі – проповідує (фото 5. З сином Ігорем).

А ще хочу розказати про лікаря Миколу. То було за німців в 1943 році. Тато зарізали телицю, що німці не забрали і вислали мене до Йосипа Князя (Поліщука) на Жолоб (назва вулиці). Дядько Йосип виправляв шкури – пошили б нове взуття. Йду я греблею, обходить скоренько мене мужчина в костюмі без кашкета. Я встигла подумати – хто такий? – всі чоловіки на фронті, або в криївках. Він повернув перед мене направо за город Руського Аристарха. Пролунав постріл – чоловік впав – оглянувшись я побачила німців. Це лікар Микола, він тікав з села в ліс в табір Ковпака, що стояли в цей час в лісі, коло Дубчака. Його кликали лікувати хлопців-повстанців, усім страденним він допомагав. То була така пора, що жінки в річці мочили коноплі і дуже полякались. Лікар Микола похоронений у нашому селі – його могила була перша на нашому новому цвинтарі.

Що ще сказати? Приходять до мене, відвідують. Усім кажу, основне мир і злагода в житті. Щоб ніхто не пережив того, що наше покоління.

Дубовий Порфен Федотович

Дубовий Порфен Федотович – народився 20 лютого 1927 року. Закінчив Маловікнинську початкову школу. З добротою згадує свого вчителя Тадеуша Шрефіля (поляк). Мати – Мотрона Яківна, батько – Федот Григорович, брат – Василь, пішов на фронт у 1944 р., вернувся пораненим, помер у 1955 році від ран.

Порфен Федотович розповідає про те, що він, як і всі молоді хлопці ходив на муштру, копав криївки, носив грипси. Мав кличку «Береза». Згадує, що зрадив їх, коли заарештували, Гордій Онищук.

Заарештували 7 лютого 1945 року. Місяць продержали в Дедеркалах, потім перевели в Кременецьку тюрму – тут гинули хлопці від тортур і тифу. Жорстокі були слідчі Абрамов і Єрмолов.

Односелець Павлик Поліщук – один син у матері, помер на очах, батько його загинув на фронті.

24-25 вересня 1945 року засудили на 10 років. Везли в товарних вагонах місяць – опинились на Печорі – працював на лісоповалі, жили в бараках. Я був вожчиком. Для трьох хлопців норма вирубки – 10 кубів. Вожчиків нас було 20 чоловік. З добротою згадую бригадира – росіянина Бориса Степанінова. Три роки там працював. Потім в 1948 р. відправили на Воркуту, в шахту виборщиком. Звільнили мене восени 1954 року.

Тато, мама і дружина брата були на засланні у Хабаровському краї.

Добиратись додому було тяжко. Доїхав до Лановець. І на Покрову прийшов пішки додому. У Дедеркалах в лікарні помер брат-фронтовик Василь. Дружина брата Агафія (по волі моїх батьків) стала моєю дружиною (померла 1998 року).

Через рік в 1955 році повернулись із заслання батьки.

Радий, що на старості живу з сином Іваном і невісткою Танею, котрі повернулись з далекого Єнакієво Донецької області в рідне село.

Порфен Федотович при своїх поважних роках, великий оптиміст. Вся його розповідь була лаконічно-конкретною. Мудро, по-чоловічому він мені так розповідав, щоб не вразити, оберігав щоб я мимоволі не відчула того, що він колись пережив. Часто жартував, розповідаючи як їх, молодих хлопців, допитували слідчі, б'ючи солдатськими ременями по одному місці. В очах був молодечий блиск, коли згадував своїх друзів, життя в молоді роки.

Таких людей усе життя підтримує, заспокоює гарт минулого, тяжкі поневіряння (фотографія Порфена Федотовича розміщена на 633 сторінці книги-пам'яті «Реабілітовані історією»).

Серед наших односельчан є ті, яких малими дітьми, разом з батьками вивезли на заслання в Сибір:

Тарасюк Кіндрат Якович, 1934 р. н., разом з батьками у 1949 р. був вивезений у Хабаровський край;

Поліщук (Коляда) Домнікія Яківна, 1931 р. н., вивезена з сестрою Галею (Ганжа) 1941 р. н., разом з батьками в м. Осинники Кемеровської області.

Кобець (Бас) Дарія Кіндратівна, 1933 р. н.

Кобець (Сидарчук) Люба Кіндратівна, 1941 р. н., також в Кемеровську область м. Осинники.

Дитинство їх було наповнене гіркотою страждань, поневірянь і переслідувань подальше в радянські часи.

Окремо хочеться розповісти про покійну уже **Афанасію Ільківну Горошко** (1923 р. н.), маму моєї колеги по роботі – зав. клубом с. Малі Вікнини Ніни Кушнірук.

При житті мало розповідала про себе, була малоговірка, але кожне слово було зважене, наповнене добротою і мудрістю.

Перший чоловік загинув на фронті. Була засуджена на 10 років заслання. Відбувала покарання в м. Воркута, там в 1955 році вийшла заміж за односельця Петра Горошка. Повернулись додому в рідну оселю (до рідної криниці) в 1957 році. Батьки повмирали на засланні. Сестри залишилися жити в Казахстані. На фотографії (№6 у Воркуті – тітка Фанаська –

сидить перша справа і дядько Петро – стоїть біля неї, перший справа).

У мене в бібліотеці зберігаються три листівки-саморобки. Дівчата виготовляли їх самі, щоб подарувати і привітати одна одну. Отаке було єднання і підтримка там на чужині.

А прочитавши на звороті побажання і вітання переконаєшся, які сильні духом були ці люди, що здоровили знайому мені людину. Запитуєш себе – чиїх батьків ми діти? Що залишимо по собі? І чи будуть гордитись нами наші діти і онуки?

Життя згаданих людей – це сплетіння мужності і боротьби, болю і муки, життя і смерті. В них була свята віра в Бога і ідея з якою жили, за яку тримались, як опору.

Вчитуючись у побажальні рядки на вітальних листівках, ніде не знайшла згадки про те, що стосується тіла, здоров'я, добробуту, грошей... (Що не скажеш про нас). Нічого матеріального. Це наука нам, тим що живемо після них. Задумаймось...!

С. ШИЛИ

Матеріал зібрала:

Хомик О., бібліотекар І к.
бібліотеки-філії с. Шили.

Спогади реабілітованих

На початку 1940 року почалося вивезення селян освоювати незвідану сибірську тайгу.

У квітні 1940 р. вивезли 4 сім'ї:

Гевка (Лиликового) Івана – 4 чоловік;

Багрій Євгенії – 3 чоловік;

Гульовського Григорія – 3 чоловік;

Чорній Параскевії – 3 чоловік.

У 1946 році почали вивозити в Сибір батьків і родичів членів УПА та тих, хто їм допомагав.

Серед них:

1. Поліщук Карпо (2 чоловік) - за сина;
2. Кравчук (Басків) Ілько – за дочку і сина;
3. Антонюк (Семків) Мотря – за сина;
4. Цимбалістий (Мисів) Василь (3 чоловік).

У 1947 році – нова акція. Були виселені:

1. Бабій Антін (6 чоловік) – за синів;
2. Бабій Тарас (4 чоловік) – за брата;
3. Буяк Теодор (5 чоловік) – за сина;
4. Вегера Федір (4 чоловік) - знайшли вдома криївку;
5. Гевко Йосиф (3 чоловік) – за сина;
6. Додик (Фасолів) Михайло (4 чоловік) – за сина;
7. Чичота (Ничків) Яків (2 чоловік) – за сина.

У 1950 році вивезли:

1. Бабій Федір, батько Марії Теодорівни (3 чоловік) - за співробітництво;
2. Біловус Іван (6 чоловік) – за сина;
3. Пастушенко Володимир (5 чоловік) – за брата;
4. Порохняк Теофан (5 чоловік) - за співробітництво;
5. Скурська-Мамрега (Чичота) Марія (3 чоловік) – за чоловіка;
6. Трач Яків (2 чоловік) – за співробітництво;
7. Шуран Стефанія – за чоловіка;
8. Шустакевич Ілько (3 чоловік) – за сина.

А на закінчення в 1951 році вивезли:

1. Бабій Семен (4 чоловік) – за сина;
2. Додик (Фасолів) Стах (3 чоловік) – за синів.

Війна разом з Сибіром і Німеччиною забрали з села 27 сімей і 230, в основному молодих, людей. 27 хат стали пустками, правда в деякі поселили сім'ї «західників» - українців депортованих з Польщі. На Лахутовій (Ванжули Романа) хаті жив Василяшко Микола, на Кириловій – Герасимович Григорій, на Семковій – Гулявський Михайло, на Возньовій (на Гребельці) – Гулявський Степан, на Бабієвого Федька – Куліба. В 50-х роках «західняки» вибралися на Львівщину. Виселяли і священників. Так у 1943-44 рр. Будний Юрій, парох с. Шили, був виселений до Сибіру, де і помер.

Про вивезення в Сибір мені розповіла колишня голова сільської Ради Хомик (Бабій) Марія Теодорівна. Згадує Марія Теодорівна: «Мене і моїх батьків: Бабія Теодора Андрійовича, Бабій Ганну Трохимівну та бабусю – Бабій Олену Іванівну вивезли 28 липня 1950 року. Тоді мені було 3 місяці. Так як я була ще немовлям, батьки мені розповідали, що везли нас у товарняку 2 тижні. Навіть скупати мене не було в чому, не було води і люди з вагону злили чай, в якому мене купали. Для нужди, в кутку вагона стояла велика бочка, що правила за туалет. Тіснява, сморід, погане харчування, відсутність води. Коли нас вивозили, ранком тато на колгоспі складав в скирту снопи, бо збирався дощ. Прийшов односелець Охотський і сказав, щоб він ішов додому, не попередивши про вивезення. Може були б взяли в дорогу які харчі, бо ж мали велику господарку і свиню і корову і кури. А так ввечері прийшли і сказали: «Збирайтеся». До Чорткова нас везли фірою. Мамин брат приніс 30 яєць. Разом з нами виселяли Трача. Йому родич приніс 3 літри меду. Він віддав його нам і оте одне яйце і ложка меду – було моє харчування 2 тижні, поки нас везли. Завезли аж у Іркутську область, Тайшитський район, посьолок Суєтіха. З нами разом вивезли Пастушенка Володимира з сім'єю (дружину і 2 сини), Мамрегу Євгена з дружиною і дочкою та Порохняк Стефанію, яка тут знайшла свою «долю» і виїхала з ним у Болехів. Від нелюдських умов бабця померла після 3-х років перебування тут. Тут народився

і помер 9-ти місячним брат. Йому занесли зараження непрокип'яченою голкою під час уколу. Вони залишились в далекій Іркутській землі. Коли нас привезли, то поселили в бараці, де доїдали блошиці. Кругом ліжок мусила бути вода, інакше не заснути. Потім поселили в дерев'яному будиночку (на 2 входи), де крім нас жили ще 4 сім'ї. Оте харчування, що було і під час перевезення і облаштування привело до того, що я, маленька, дістала рахіт: величезний живіт і горбик спереду на грудях заважали мені ходити. Мамин дядько – Модний Антін (також потім був виселений на Соловки), будучи в Україні, вислав ліки і харчі. Хвороба відступила. Дошкуляли і холодні 9-ти місячні зими і всього 3 місяці похмурого літа. Спочатку батьки рубали тайгу, а потім працювали на гідролізному заводі. Мама працювала там на конвеєрі, де згортала тріски. Там на заводі жити було вже легше.

У Сибірі народились дві мої сестри - Галина (1953 р.) і Зеновія (1955 р.). Тато мій був ветераном Великої Вітчизняної війни, був нагороджений медалями: «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною» та іншими. А тому написав лист Генеральному Прокурору в Москву з проханням переглянути справу. Так у 1956 році з нас зняли обвинувачення, і хоч прийшов наказ не тільки звільнити, а й повернути майно, та це все було не так. Коли ми повернулись в 1957 році (хоча директор того гідролізного заводу просив не їхати на Україну), нас не хотіли приписати в Збаражі, дому не було, майна ніхто не повернув. Нас прихистило обійстя дядька Пучкура. Він уже помер і обійстя пустувало. Потім побудували свою хату.

Сибір підірвав здоров'я моїх батьків. Тато дістав невиліковне запалення. Морози там були 50-55 градусів. Валянки примерзали до ніг. Запам'яталось, що незважаючи чи друг чи ворог, люди, якщо бачили зустрічного пішохода з побілілим лицем, зразу кидались розтирати і рятувати. Так Сибір і згуртував людей. Там були люди з Львівської,

Франківської, Тернопільської областей, естонці. Японці були вільнонайманими.

Українці завжди збиралися на Різдво і йшли до кожної хати колядувати. Росіяни також відкривали двері та гостинно запрошували і в них поколядувати. На Великдень цілу ніч не спали, бо пекли паски на відкритих грубках і треба було пильнувати, щоб паска не «втекла» та випеклася. Церква була дуже далеко і те великоднє, що було в кошику, замерзало на «дуб».

Коли повертались назад на Україну у 1957 р., на Київському вокзалі вкрали сестру Галю. Військовий, який втратив сім'ю, скориставшись тіснявою, вкрав Галю. Але коли його знайшли, він повернув її, вибачився і сказав, що Галя дуже схожа на його покійну донечку. Накупив нам цукерків та різних солодоців. Ще вразило, коли ми повертались з Сибіру - на Уральських горах на схилах по снігу, камінням викладене великими буквами слово «Галичина». І тут були наші люди. Ота туга за рідним краєм супроводжувала українців в Сибіру. Коли привезли прокатну кінокартину українською мовою про Україну (назви нажаль не знаємо), то крутили її цілий тиждень при повних залах людей. Ще вражало, що молоко там продавали у великих мішках і потім у мішках за нитку, що була посередині, підвішували на 2-3 місяці. Не вистачало хліба, за ним були великі черги. Люди міняли хліб за коралі, вишивку.

Той штамп, «народжений в Сибіру», і не давав сестрі Галині здобути вищу освіту, хоча вона дуже добре вчилася і хотіла вчитись далі.

Марія Теодорівна закінчила у Львові фінансовий технікум (заочно) і бухгалтерську школу та до пенсії працювала в своєму селі головою сільської Ради, раніше бухгалтером. Я дуже вдячна їй за спогади.

ЗМІСТ

Від упорядника.....3

Спогади репресованих зібрані
бібліотекарями бібліотек-філій сіл:

Болязуби.....4

Великі Вікнини.....5

Вищі Луб'янки.....8

Залісці.....29

Коханівка.....31

Кривчики.....32

Лози.....34

Малі Вікнини.....38

Шили.....46

